

Peeter Kaasik: julgeolekuohust ja kunstiväärtusest

Punasümbolite teemalises diskussioonis jääb ähmaseks, mis on korduvalt mainitud julgeolekuoht. Sellele viidates võiks olla rohkem selgust, et ei tekiks muljet, et julgeolekuoht on mingi ametkondlik kantseliit, millest saavad aru vaid väljavalitud ning mille taha on lihtne varjata mistahes tegevust, kirjutab Peeter Kaasik.

Mõni päeva tagasi jäi Eesti Päevalehes silma pealkiri: "Loomeliidud pöördusid valitsuse poole: soovime monumentide eemaldamisel kaasa rääkida". Sama ajalehe mõni päev hiljem esitatud juhtkiri läheb juba kaugemale: "Punasümbolite hindamine saagu kunstiekspertide pärusmaaks". Ilmselt oli see vastureaktsioon justiitsminister Lea Danilson-Järgi mõttearendusele, et monumentide üle otsustamisel ei saa jääda otsustav roll kunstiinimestele, sest tegu on ka julgeolekuohuga ja julgeoleku eest vastutab valitsus.

Huvitavaid pealkirju jääb silma mitmeid: "Ajaloolane: hoopis punasümbolitega võitlev justiitsminister on julgeolekuoht"; "Punasümbolite kunstiline väärtus on null. Need kadugu linnaruumist!"; "Loomeliidud valitsusele: punamärkide eemaldamist arutlegem demokraatlikult!"; "Loomeliitude silmakirjalikkus ja allakäik" jne jne.

Väärt mõtteid on kõigis kirjutistes. Üritades neid üldistada, siis tundub, et lahti on rullumas mitte niivõrd "monumentaalne konflikt" vaid pigem (tahtlikult?) üksteisest mööda rääkimine, à la ütlen "punamonument" ja mõtlen [Estonia teatri laemaali](#) (või vastupidi). Arusaamatuks jääb selles diskussioonis, mis kuulub okupatsioonisümboli mõiste või selle aktsiooni alla laiemalt, kuid veel segasemaks jääb see, milliste kriteeriumide alusel asutakse väidetavat okupatsioonisümbolit kaitsma kui ajaloolist kunstiväärtust.

Ühelt poolt jääb ähmaseks, mis on korduvalt mainitud julgeolekuoht. Sellele viidates võiks olla rohkem selgust, et ei tekiks muljet, et julgeolekuoht on mingi ametkondlik kantseliit, millest saavad aru vaid väljavalitud ning mille taha on lihtne

err.ee

Estonia teater
Teater

varjata mistahes tegevust. Täpsemalt, ei peagi selgitama, mis oht parasjagu ähvardab ehk jätab asja olemuse tabamise mõistataja fantaasia hooleks.

Üritaks siis natukene mõistatada. Kas sümboolika teisaldamist saaks julgeolekuohu kontekstis vaadelda preventiivse sammuna? Näiteks 15 aasta taguse pronksiöö järelkajana, et parem on reageerida pigem varem, enne kui asjad käest ära lähevad? Kaudsemalt võiks seda käsitleda "võõrutustegevusena", et kui pole kohti, kus Eesti riigile vaenulikke rituaale korraldada, siis kaovad ehk aja jooksul ka igasugused "surematud polgud"... jääks lootma.

Kuid jääks ka lootma, et aktsiooni käigus võidutseks kokkuvõttes ikkagi terve mõistus. Näiteks, kas see puudutab ainult punamonumente või tõesti ka mõnel ehitisel olevat viisnurka, et peaks lausa redeli ja meisliga minema maja fassaadi lõhkuma?

Las annavad vastuse pigem ikkagi kunstiteadlased ja semiootikud, kas tegemist on rohkem okupatsioonisümboli või ajastu traditsioonilise kujunduselemendiga, mille eemaldamine ei pruugi parandada julgeolekuolukorda, kuid kindlasti rikub arhitektuurilise väärtusega ajastutruu ehitise terviklikkust.

Teiselt poolt jääb ebaselgeks, mida siis abstraktne kõrvale jäänud kunstiteadlane täpsemalt kaitseb. Kui ta kaitseb stalinistliku ajastu ehitise välisilme autentsust vms, siis on pahameel mõistetav, kui aga "Punaarmee-vabastaja" sümboolikat kuskil asulate haljasaladel või kalmistunurgas, siis tahaks juba natukene selgust saada kunstiväärtuse olemusest. Näiteks, kas selle alla kuuluvad ka isikupäratud (tihti tüüpprojekti järgi ehitatud) betoonkolakad, mille kunstiväärusest on sama raske aru saada nagu julgeolekuohu kujutavast korterelamust?

Kas väidetav kunstiväärtus ikka kaalub üles vastuoluliste okupatsioonisümbolite paiknemise avalikus ruumis, millel lisaks raidkirjana peal veel tüüpkirje: "Igavene au kangelastele, kes on langenud lahinguis meie kodumaa vabaduse ja sõltumatuse eest" või "Igavene au kangelastele, kes on langenud võitluses vaenlase vastu ja andnud oma elu meie rahva vabaduse ja õnne eest".

"Igasugused selgitavad kuulutustulbad sellise sõnumi kõrval

tekitavad vaid segadust ja vandaalidele rõõmu."

Kangelastegusid ei oska kommenteerida, kuid saabunud "vabadus, sõltumatus ja õnn" on nüüd küll juba otsene vale nii otseses kui ka ülekantud tähenduses ja vähemalt sedasorti eksitavaid sõnumeid ei peaks avalikus ruumis olema ning igasugused selgitavad kuulutustulbad sellise sõnumi kõrval tekitavad vaid segadust ja vandaalidele rõõmu.

Kogu selles diskussioonis võiks muu hulgas edaspidi vältida ka demagoogiat, kus oma väidete kaitseks keeratakse asi üle võlli ning mängitakse näiteks mõtetega, et kui juba näiteks Narva tanki teisaldame, siis peaks maha lõhkuma ajaloolised mõisahooned kui "700-aastase orjaaja" sümbolid, keskaegsed kirikud kui vägivaldse ristiusustamise sümbolid jne.

Või sellised väited, et punamonumendid on osa meie ajaloost ja neid peab säilitama hoiatusena mustast minevikust. Kui esimese poolega võiks isegi nõus olla, siis teise poole asjus võiks ka ise demagoogitseda, sest sellisel masohhismijuhul mitte ei võiks, vaid peaks olema Tallinna Raekoja platsil kõikide siinsete arvukate veriste vallutajate (sh Hitleri ja Stalini) monumendid "meelde tuletamiseks" kogu seda õudust.

Kuid ka julgeolekuohule viidates saab asja ajada demagoogilise absurdini, näiteks ettepanek teha maatasa Lasnamäe magalarajoon, kui kunstilist väärtust mitteomav linnaosa ja üldse on tegemist stagnaaja venestuse sümboliga ja arvestades sealset elanikkonda, siis...

Demagoogia lahtrisse kuulub ka võrdusmärgi tõmbamine sovetivõimu laastamistöö ja tänapäeva vahele.

Sellised väited ei kaunista ei eksperti ega muidu arvajat ja võrdlema peaks võrreldavaid suurusid ning kogu väidetavast kunstiväärtusest sõltumata tuleks hinnata ka teatud taieste praegust sümbolväärtust. Sealhulgas tuleks tajuda ka seda, mis maailmas toimub ja kuidas suhestuvad teatud ajaloolised mälestusmärgid ning sümbolid praeguste kuritegelike ideoloogiatega ja/või -riikidega ning nende seatud eesmärkidega.

Lõpetuseks ka diskussioonist läbi käinud "übermõtestamisest".

See on lihtsalt teostatav vaid mugavalt tugitoolis istudes. Sõltumata heast tahtest on seda raske teha kunstlikult. Võib ju loota, et mõnede vööra võimu sümbolite väärtused tuhmuvadki aja jooksul ja muutuvad asjadeks "mis on kogu aeg pargi nurgas olnud" ning segavad ainult veetrassi kaevavat kopajuhti.

Ja ongi edulugusid. Parimaks näiteks on Maarjamäel turritav Jääretke obelisk, mis sõna otseses mõttes on muutunud abstraktseks "Buratino ninaks, monumendiks eimillelegi", mille otstarvet ja tähendust mäletavad ähmaselt ehk veel Nõukogude ajal koolis käinud. Kuid sealsamas kõrval asuva "igavese tule" müüt on veel vägagi agressiivselt elujõuline.

Arvatavasti oleks ka rajad "Suure Isamaasõja" monumentide juurde põlvkondade vahetumisel rohtunud, kui poleks olnud välist tegurit. Pinnas oli ilmselt viljakas ja see võimaldas mõne aastaga idas kujundada "Suurest Isamaasõjast" ja "Suurest Võidust" maailma ajaloo keskne sündmus. Nii kaotavad ajaloolised faktid järjest enam väärtust, sest müüdi ja identiteedi kujundamisel need ainult segavad. Tähtis on "võit" ja selle nimel langenud on paraku taandunud rohkem või vähem silmakirjalikuks kulissiks, keda saab "pantvangidena" kasutada olukorras, kui tegelik sõnum on hoopis agressiivsem.

Ainuüksi see, et Venemaa kasutab "Suure Isamaasõja" müüti kõverpeegeldusena kõikide eilsete, tänaste ja homsete kuritegude õigustamiseks, siis on elementaarne kriitiliselt üle vaadata ka siinmail selle sündmuse kivisse raiutud pärand, sest ümbermõtestamiseks ega ümbermõtestumiseks pole enam aega.

Toimetaja:

Kaupo Meiel